

ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ

«ЛОЗОПЛЕТІННЯ»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

ОБГРУТУВАННЯ ПРОЕКТУ

Плетені вироби з рослинної сировини — нерозлучні супутники людини з давніх часів. Багато народних промислів, які зараз відомі на весь світ красою та сміливістю неповторних виробів, зобов'язані своїм відродженням надзвичайним людям, тим,

хто в найважчі холодні і голодні часи наполегливо вірив у необхідність краси, що несе тепер пам'ять про народних майстрів, які дбайливо зберігали образи, символи, «добру магію» народного мистецтва для дітей та онуків, для нащадків.

Верба — символ віри, символ пам'яті про покійних. За давнім звичаєм її зрізали під час цвітіння, у вербну неділю, і ставили в домі на покуті — шана, виявлена небагатьом рослинам.

Верба любить світло та сонце, вологість і чисте повітря, людське піклування. Вона починає цвісти найперша, даруючи тонкий аромат своїх суцвіть, привертаючи до себе перших бджіл. Ранньої весни бджолярі вивозять свої пасіки якомога ближче до заростей квітучої верби, адже вона — ранній медонос.

Можливо, особлива чарівність вербових виробів полягає в їх невибагливості: вони, так би мовити, і не підозрюють, що належать до виробів справжнього мистецтва, адже у більшості лозоплетільників в душі горить справжній дух художників.

Це вони створили дзвінки, насичені життям форми, які репрезентують сміливі закони композиції і разом з тим радують лаконічною довершеністю, передаючи саму суть речей.

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ЛОЗОПЛЕТІННЯ

Плетіння з природніх матеріалів , як припускають чимало дослідників належить до первісних виробів, і мабуть випереджує ткацтво та виготовлення керамічного посуду.

Але якщо археологія, поки що не дає матеріалу, щоб підтвердити першість плетіння, то етнографія деяких народів Австралії, Південно – Східної Азії, Африки та Америки засвідчує наявність плетіння при відсутності ткацтва.

Логічні міркування над цією гіпотезою приводять до висновку, навивання та плетіння простіші, бо не потребують попередньої обробки сировини й особливого устаткування а тому мали виникнути найшвидше.

Найдовші археологічні пам'ятки плетіння – залишки мішків, кошиків, тарілок для хліба, накривок для кошиків і глиняного посуду знайдено в Єгипті, Месопотамії, Балканах, у Великобританії, Швеції та інших, і датуються V-IV тис. до. н. е.

В неоліті практично виникли всі основні техніки плетіння: спіральна, полотняна (пряме хрестовидне плетіння), каркасна, стрічкова, тощо. Здебільшого для плетіння (спірального, полотняного) використовували м'які матеріали: солома , шувар, папірус, очерет, та інші.

У наступні епохи бронзи та заліза плетіння не набувало принципово нових технічних досягнень. Майже всі техніки були вже відомі, й на долю наступних поколінь залишилося тільки їх відшліфувати, дбаючи про різноманітність і досконалість конструкції виробів.

В Античних країнах для плетіння частіше використовували пруди дерев та кущів, їх коріння та інші матеріали. Тому тут особливо поширилася каркасна техніка плетіння а кошики різноманітного призначення і форми стали основними типологічними напрямками плетеного виробництва.

Деякі предмети з лози Античних міст Північного Причорномор'я за археологічними даними близькі формою і технікою виготовлення до виробів українського лозоплетіння XVIII –поч. XX ст; що засвідчує традиційність ремесла і вікову спадкоємність культури.

Плетення продовжувалось розвиватись у колишніх ремеслах колоніях. Плетені вироби відносились до предметів першої необхідності і виготовляли їх спеціальні майстри кошикарі, плетільники рибальських споряджень та інші.

З вербової лози плели кошики і дитячі
колиски, клітки для птахів і вулики

Плетені вироби багатьох народів позначені національною своєрідністю, використання місцевих матеріалів, улюблених технік плетіння, виготовлення відповідних типів речей. Однак через слабку тривкість природних матеріалів плетені предмети з цих віддалених часів до нас не дійшли.

Корзина

Існують лише різні опосередкові свідчення їх широкого застосування.

Мода на плетені вироби збереглася у продовж всього середньовіччя.

ВЕРБОВИЙ ПРУТ: ЕТАПИ ЗАГОТІВЛІ, ОБРОБКА

Перевагу варто надавати прутам, які ростуть окремими кущами уздовж піщаних берегів. Краще заготовляти вербовий прут у суху сонячну погоду.

Заготівлю вербового прута можна робити практично в усі пори року (окрім травня, червня, липня).

Якщо зрізати пруди в травні— липні, це завдає серйозної шкоди вербовим кущам, бо рослина, обрізана в цей час, губить велику кількість соку, слабшає і легко піддається різним хворобам.

Прутики, заготовлені в період інтенсивного росту вербового куща, трав'янисті, легко ламаються при висиханні і для плетіння майже непридатні.

Щоб запобігти плутанині у поняттях,
наведемо вікові категорії верби:

верба-лоза — від одного до п'яти років;

верба-«котики» — від п'яти до десяти
років;

*верба-«вербочка зелена, що над річкою
схилилася»* — від десяти до п'ятнадцяти
років і більше.

Як бачимо, слово «лоза» вказує на те, що перед нами матеріал першого сорту, тонкий, довгий, який добре гнеться. Такий прут використовується для вишуканих робіт при виготовленні виробів повсякденного вжитку. Верба віком від п'яти до десяти років використовується переважно в меблевому виробництві.

Коли верба стає «вербочкою зеленою», її вже не використовують для виготовлення виробів. У цьому поважному віці верба прикрашає своєю зеленню алеї парків, садів, береги річок. Але ця краса нетривка, оскільки серцевина стовбура трухлявіє і дерево вже не виконує своїх функцій зі зміцнення ґрунту. Тому верба не повинна старіти, особливо по берегах річок, а для цього її треба правильно зрізувати — це «вдихає» в неї нове життя.

ЗРІЗУВАННЯ

Прути зрізують секатором або ножем із добре наточеним лезом. Пеньки після зрізання повинні мати рівний гладкий похилий зріз без розколів та задирання кори, бо на гладкому зрізі не затримується дощова вода і пеньок не загниває.

Зрізати необхідно всі пруть, що є в куці, здорові та пошкоджені, інакше наступного року куц розвиватиме надземну частину за рахунок тих прутів, що залишилися, а не за рахунок утворення нових здорових паростків. Висота пеньків, що залишилися, повинна бути 3—5 см.

Підсічка застарілих кущів стимулює ріст довгих нульових пагонів, що підвищує довговічність та врожайність кожного куща, а вирубка старих, гнилих пеньків охороняє рослину від поширення на молоді паростки гнилі та хвороб. Це природний наслідок обрізування рослин (наприклад, чим більше обрізувати кущ бузку, тим пишніше і довше він квітне і розвивається).

До такого ж ефекту призводить і заготівля вербового прута за умови вмілого вибору часу і прийомів зрізування. Там, де зрізають увесь прут, наступного року кущі знову дають повноцінний урожай нових пагонів.

ОСІННЯ ЗАГОТІВЛЯ (ВЕРЕСЕНЬ — ЖОВТЕНЬ)

Таку лозу теж не заготовляють на майбутнє. Для роботи використовують матеріал без зняття кори. Прути в цей час ще повні соку. Кора з них погано знімається. Якщо все це проварити, одержимо ламкий матеріал.

Тому в цю пору року для того, щоб зняти кору без пошкодження зовнішнього шару деревини, використовують обробку прутів *оживленням*.

ЗИМОВА ЗАГОТІВЛЯ (ЛИСТОПАД — ЛЮТИЙ)

У цей час матеріал заготовляють про запас.

Заготовлені в зимовий період пруди без проварювання від кори не відокремлюють. Сніжної зими вербовий куц легко визначити по 2—4 листках на верхівці.

Вони, ніби «бантики», прикрашають голий кущ усю зиму, не зважаючи ні на вітер, ні на мороз. Зрізаний прут повинен легко згинатися в кільце.

ВЕСНЯНА ЗАГОТІВЛЯ (БЕРЕЗЕНЬ — КВІТЕНЬ)

Матеріал заготовляють про запас.
Найкраще зрізання прутів — ранньої весни, перед початком весняного сокоруху, перед появою бруньок і зеленої стрілки від верхівки.

На цей час прут уже добре визрів, зміцнів за зиму, він гнучкий та еластичний у роботі. Для зняття кори в домашніх умовах використовують обробку прутів оживленням або пропарюванням.

ОБРОБКА.

Є два способи обробки вербових прутів, заготовлених в осінній, зимовий, весняний періоди, що забезпечують зняття кори без пошкодження зовнішнього шару деревини: оживлення і теплова обробка (проварювання чи пропарювання).

ОЖИВЛЕННЯ

Спосіб полягає в штучному оживленні прутів до появи в них сокоруху. Для цього пруди на 2—3 тижні вміщують комлем у посудину з водою кімнатної температури на глибину 15—20 см. Перед зануренням у воду комлеві кінці, які можуть бути пересохлими або мати механічні пошкодження, обрізують.

Воду слід часто міняти. Ознаками оживлення прутів є розпускання бруньок і поява перших листочків (це свідчить про те, що з прутів можна знімати кору). Цей спосіб обробки є зручним у тих випадках, коли використовувати теплову обробку немає можливості.

ПРОВАРЮВАННЯ

Цей спосіб теплової обробки вербового прута найбільш поширений у домашніх умовах. Середній і дрібний пруди, згорнувши у невеличкі купки або кільця, вкладають у порожню металеву посудину (виварка, відро, бак), заливають окропом та проварюють 1—3 год. Метою проварювання є забезпечення легкого відставання кори від деревини прута.

ЗНЯТТЯ КОРИ

Готовність прутів до зняття кори визначають шляхом експертних оцінок (пробним протягуванням прутів через стискач) (див. мал. 1 на с. 46). Технологічні вимоги передбачають збереження цілісності поверхневого глянцевого шару прутів, що створює певні труднощі при знятті кори.

СУШІННЯ.

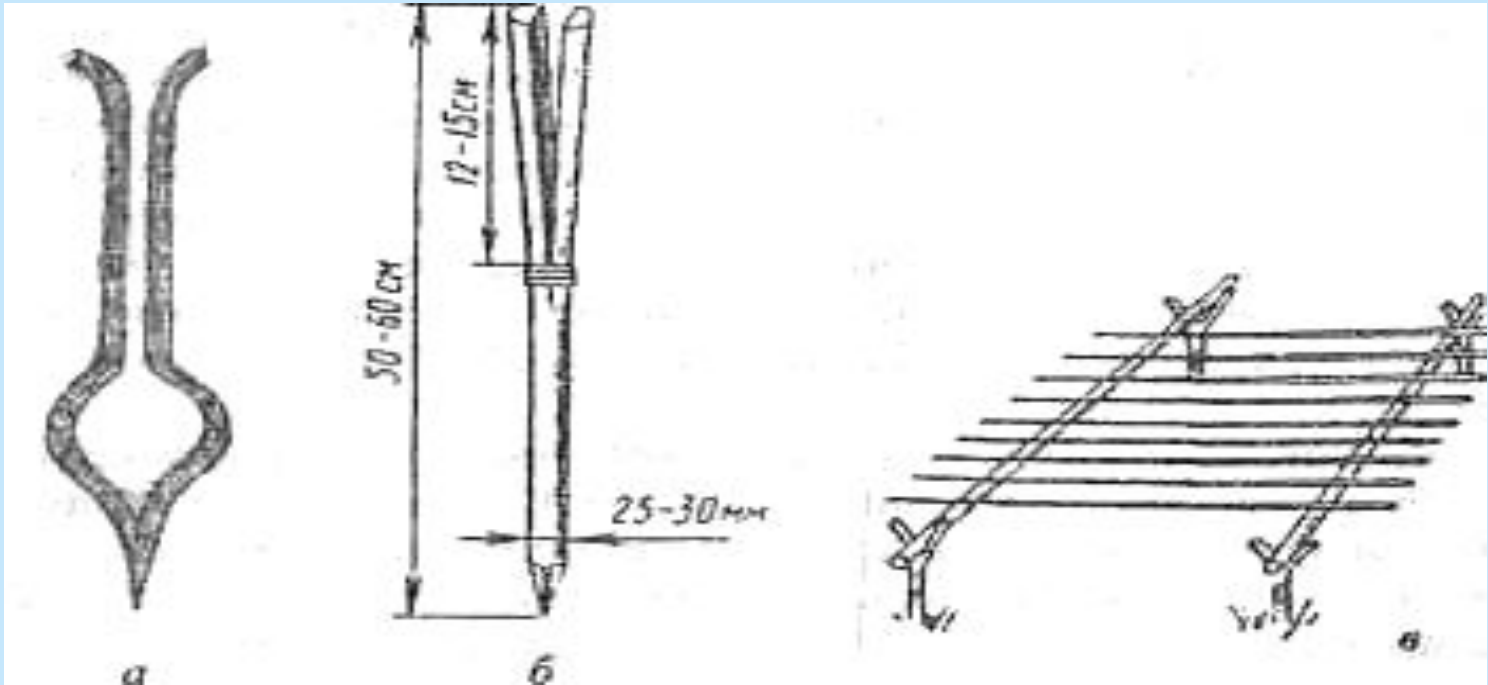
Після зняття кори (восени, взимку і навесні) в домашніх умовах вербовий прут розкладають тонким шаром для природного просушування чи ставлять вертикально в зручних для цього місцях. Влітку просушування вербового прута робиться на сонці.

Найчастіше сушіння вербового прута продовжується не більше трьох діб. Однак прут, оброблений способом оживлення, сохне значно довше. Після тривалого зберігання прут необхідно висушити до повітряно-сухого стану. Після тижневого терміну сушіння в домашніх умовах вербові пруди сортують.

СОРТУВАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ

Сортування передбачає розподіл прутів за розміром і якістю. Готові, відсортовані і добре висушені прутки зв'язують у жмутки і зберігають у сухих приміщеннях, які добре провітрюються. При правильному зберіганні прут не втрачає своїх властивостей і придатний для плетіння упродовж 4—5 років.

Умови зберігання повинні не допускати утворення на прутах плям плісняви, слідів загнивання, нерівномірного потемніння через збільшення вологості. Але якщо це все-таки сталося, потемнілі чи вкриті плямами вербові пруди іноді фарбують у темний колір.

Стискач для зняття кори: а — металевий; б — дерев'яний; в — підставка з рогулин та жердин для сушіння оголеного прута

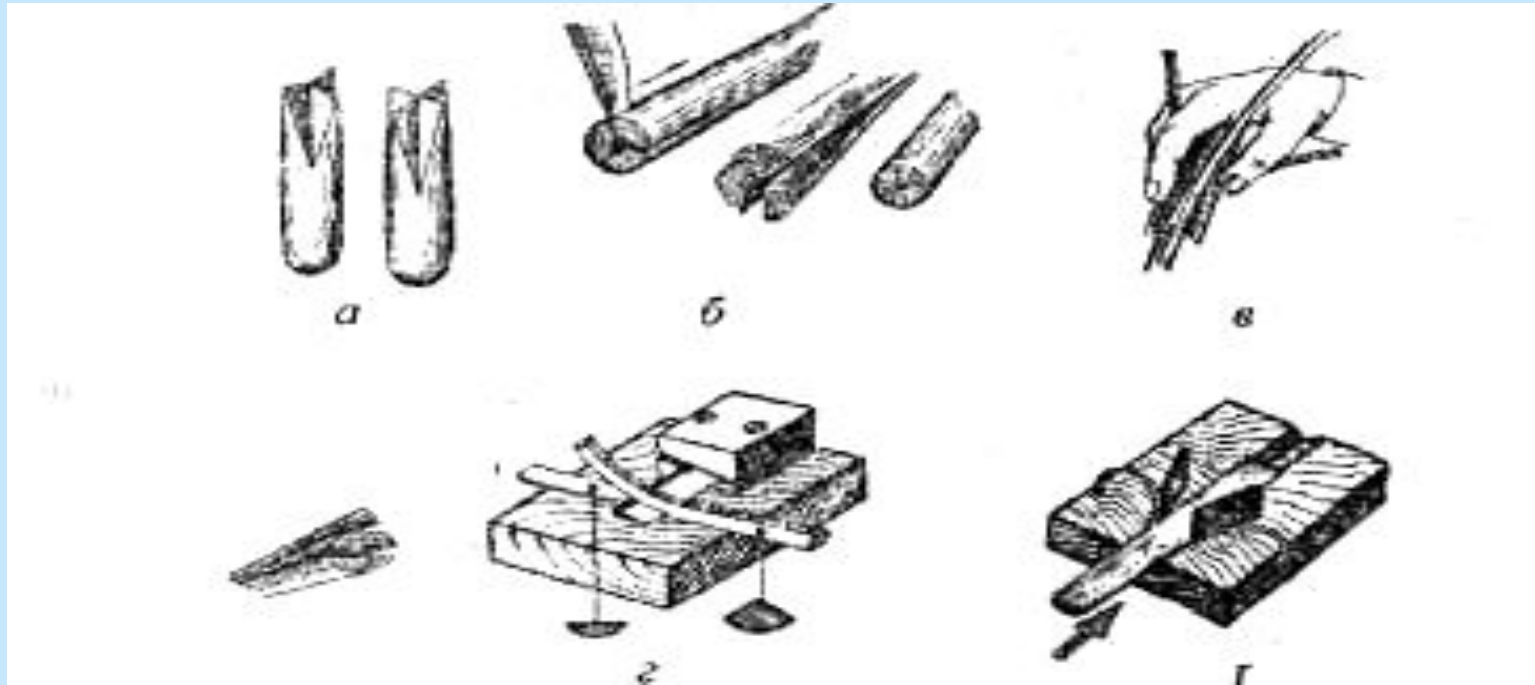
ФАРБУВАННЯ.

Для роботи в домашніх умовах підходить проварювання у розчині соди (одна столова ложка на 1 л води). Прути фарбують від темно-сірого кольору до антрацитового чи чорного. Для цього в киплячу воду сиплюють соду, перемішують до повного розчинення і доводять до кипіння

В киплячий розчин занурюють прутки і проварюють 15—20 хв. Ступінь зафарбування визначається візуально. Чим довше кип'ятити прутки, тим темнішими вони будуть.

РОЗЩЕПЛЕННЯ ПРУТА

При плетінні багатьох виробів часто необхідно використати якийсь стрічковий матеріал. Для виготовлення стрічкового матеріалу з вербового прута знадобиться ніж, колунок, шоф, шмол (мал. 2а, б).

Виготовлення стрічкового матеріалу: а — колунки; б — розщеплення прута ножом на три-чотири частини; в — виготовлення шинки колунком; г — шол для виготовлення вербової стрічки; х — шмол для стругання вербової шинки чи стрічки по ширині

Прути, призначені для розщеплення і виготовлення шинки чи стрічки, не повинні мати гілочок, кривизни, зімкнутих тріщин, ядрової гнилизни, відщепів, задирань. Для виготовлення шинки чи стрічок використовують попередньо зволожені, рівні пруди.

При розщепленні на стрічки вершинні кінці прутів довжиною 10—25 см зрізають, місце зрізу розщеплюють ножем на три чи чотири частини та встромлюють відповідний колунок. Потім прут беруть у ліву руку, а правою натискають на колунок і рівно ведуть його донизу. Якщо колунок відхиляється, його вирівнюють.

Шинкою називають сектор прута, якого розколото на три-чотири частини колунком. Шинка є напівфабрикатом, із якого виготовляють стругані вербові стрічки. Без використання вербових стрічок важко уявити собі художнє лозоплетіння.

Стругану вербову стрічку отримують шляхом стругання шинки при зніманні з незначної частини внутрішньої деревини з серцевиною, і стругання шинки чи стрічки по ширині.

ІНСТРУМЕНТИ, ПРИСТРОЇ ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ РОБОТИ

Для виготовлення виробів з вербового прута необхідний певний набір інструментів та пристроїв.

Отже, *перша вимога* — інструмент повинен бути придатним для виконання всіх операцій, легким, зручним і, як кажуть майстри, «до руки» власника.

Друга вимога — інструмент повинен бути добре наточеним. Тупий інструмент кришить деревину.

Третя вимога — кожна річ у наборі інструментів повинна мати одне, раз і назавжди визначене для неї місце, щоб не ускладнювати роботу пошуками.

Четверта вимога — треба визначити для себе постійне робоче місце, щоб зручно почуватися і нікому не заважати.

Добре, коли для цієї мети є спеціальний стіл, стілець, шафа чи полиця для зберігання запасів прута, плетених виробів, інструментів та можливих пристроїв.

Найкращий варіант — низький стіл
висотою до 65 см, довжиною 75 та шириною
55 см і стілець з висотою сидіння 42—45 см

П'ята вимога — при роботі з гострим інструментом слід дотримуватися обережності та техніки безпеки. У кожного плетільника повинна бути аптечка з розчином йоду, ватою, бинтом, лейкопластирем чи гумовими напалечниками.

Шоста вимога — робоче місце завжди має бути чистим, адже від цього залежить якість роботи, що виконується

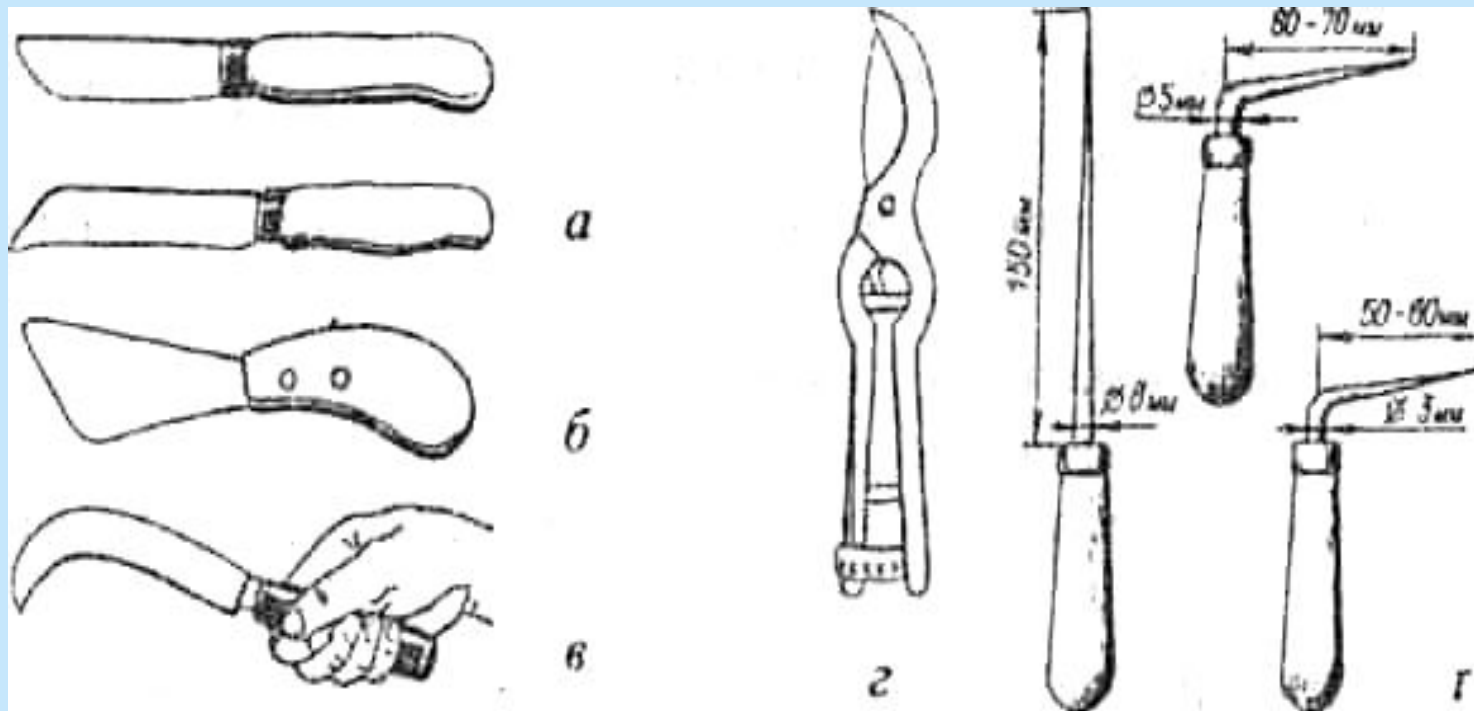
ОТЖЕ, ДЛЯ РОБОТИ НЕОБХІДНО МАТИ:

Ножі — різного розміру та форми, але обов'язково з хорошої сталі з тонким лезом (мал..а,б,в)

Секатор — для заготівлі вербового прута поздовжнього зрізання та торцювання (мал.г).

Шила — різних товщин із прямим стеряшем та загнутим під кутом $100\text{--}120^\circ$ щодо ручки (це робиться для зручності в роботі). Кінець у шила повинен бути затупленим, щоб не псувати пруті.

Призначення шила — розсунення прутів для введення допоміжних стійок. (мал. г).

Інструменти для роботи: а — ніж прямий; б — ніж-горбач; в — ніж садовий; г — секатор; з — шила різних довжин.

Круглогубці — для зняття прутів у місцях згину, щоб попередити раптове переламування прута.

Плоскогубці — для протягування кінців прутів у важкодоступних місцях у потрібному напрямі.

Бокорізи, чи гострозубці на зразок жіночих манікюрних щипчиків, але значно більших розмірів, призначені для обрізання кінців прутів у важкодоступних місцях плетеного виробу без пошкодження сусідніх прутів.

Стискач — для зняття кори вербових прутів. Його не треба стискати дуже сильно, бо він може розламати прут чи зробити на ньому надрізи, подряпини. Такий пристрій легко виготовити з вербової палки діаметром 25—30 мм та довжиною 500 мм.

Палку розколюють з одного кінця по серцевині на глибину 120—150 мм. Кінець розщеплення зв'язують м'яким дротом, щоб не допустити наступного розколювання. Другий кінець закріплюють для стійкості стискача та зручності роботи при очистці прута

Колунок — для розколювання прутів. Його виготовляють, як правило, із твердих порід. Він має довжину 70—90 мм і товщину 20—30 мм. Довжина бокової вибірки деревини при формуванні трикутника чи хрестовини на робочій частині колунка становить близько однієї третини його довжини

Шоф — стругальний інструмент для купчастої стружки прутяних шин та стрічок

Шмол — використовується для стругання пруткових шинок чи стрічок по ширині

Жерстяний бак (відро, виварка) — для проварювання прутів в осінньо-зимовий період.

Ємкість—для вимочування вербових прутів перед початком виготовлення виробів.

Клейонка чи мішковина (волога) — для зберігання вологості у прутах, які вимочені і приготовані до роботи.

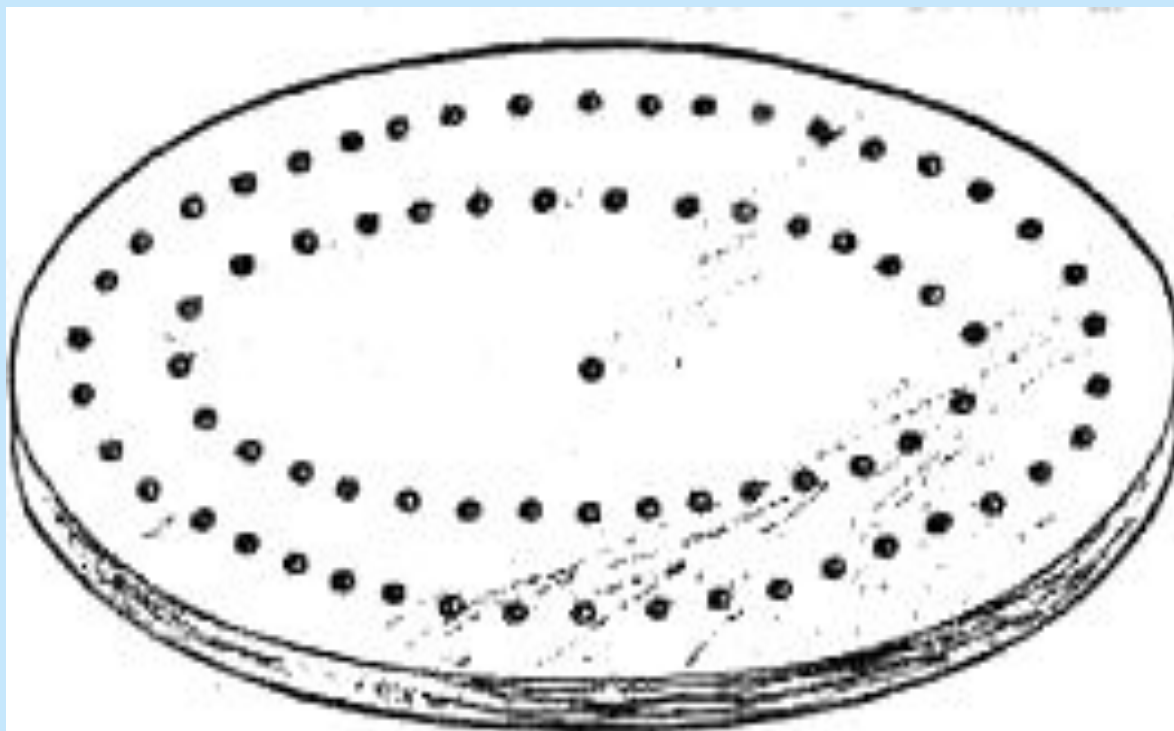
Прищіпка (білизняна)— для тимчасового закріплення прутів під час роботи.

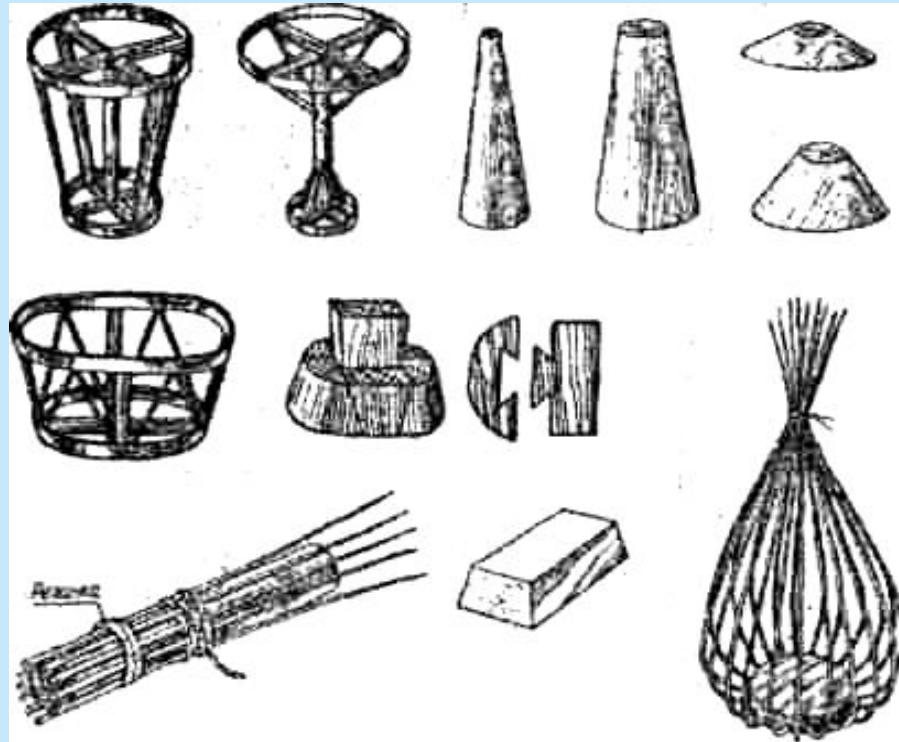
Тренажер — для відпрацювання техніки плетіння бічних стін, виробів будь-якої форми, фасону а також кількома способами .

Крім зазначених інструментів і застосувань, необхідно мати набір різних шаблонів та форм, за якими виготовляються вироби.

Подібні пристрої накопичуються у кожного плетільника не одразу, а з часом, у міру освоєння техніки плетіння відповідних виробів.

Тренажер для відпрацювання техніки плетіння

Набір шаблонів та форм

КОНСТРУКТОРСЬКИЙ ЕТАП

АНАЛІЗ ВИРОБІВ - АНАЛОГІВ

□ Панно з лози

□ Скринька з лози

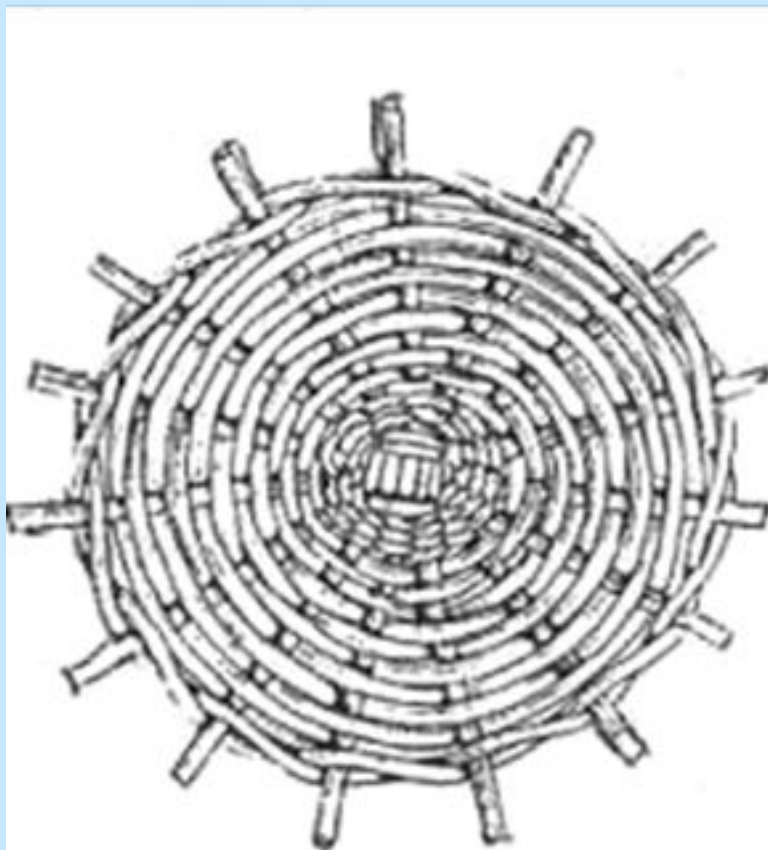
□ Кошик з лози

□ Світильник з лози

▣ Підставка під чайник

ВИСНОВОК ЗА ТЕХНІЧНОЮ ПРОПОЗИЦІЄЮ

В результаті проведеного аналізу моделей – аналогів можна зробити висновок, що всі вироби відповідають своєму призначенню. Крім того вони прості у конструкції та з технологічної точки зору. В якості виробу обрано підставку під чайник.

Цей виріб універсальний — він може бути дном для майбутнього кошика, для тарілки, для вази, може бути «сонечком» для прикрашання інтер'єра.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЕТАП

НЕОБХІДНІ ДЕТАЛІ:

Стійки (6 шт.) довжиною 180–200 мм, діаметром 3–4 мм;

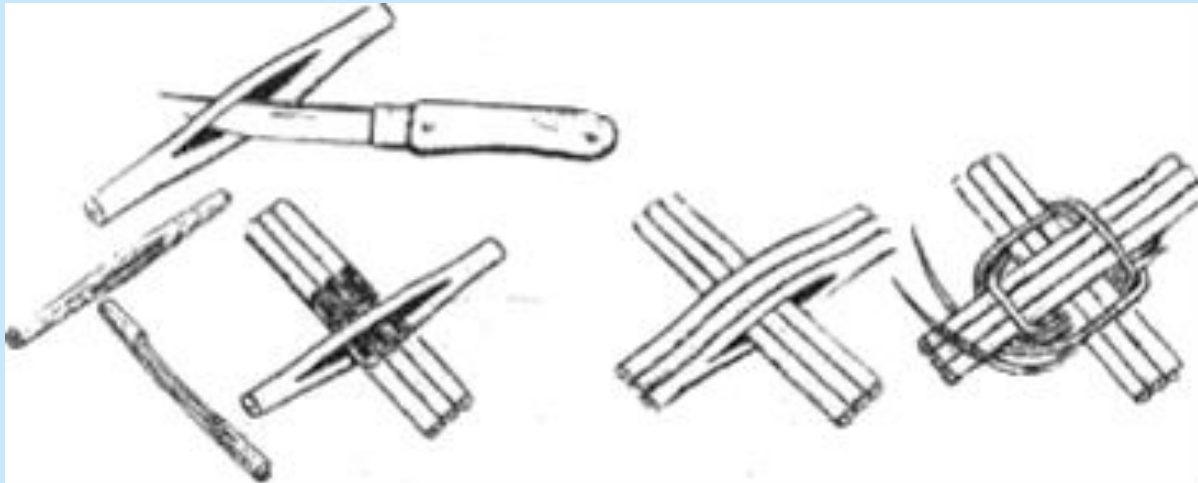
Прути (50–80 шт.) для плетіння довжиною 600–800 мм, діаметром 1,0–2,5 мм (кількість прутів залежить від їх довжини).

ВИГОТОВЛЕННЯ

У трьох із шести стійок робимо пази. У решті стійок посередині ножем чи шилом робимо розщеплення і встромлюємо в нього перші три стійки з пазами. Одержуємо хрестовину 3x3.

Двома прутами товщиною 1,5 мм, починаючи з товстого кінця (що встромлений у розщеплення трьох стійок), обвиваємо та закріплюємо хрестовину «мотузочкою» у два пруту — двічі.

Тонкими кінцями, що залишились, обплітаємо «мотузочкою» у два пруті розведені кінці стійок у радіальному напрямку. Нарощування прутів на цьому етапі виконуємо увесь час тонким кінцем, оскільки відстань між двома стійками поки що незначна. Так плетемо 5—8 рядків.

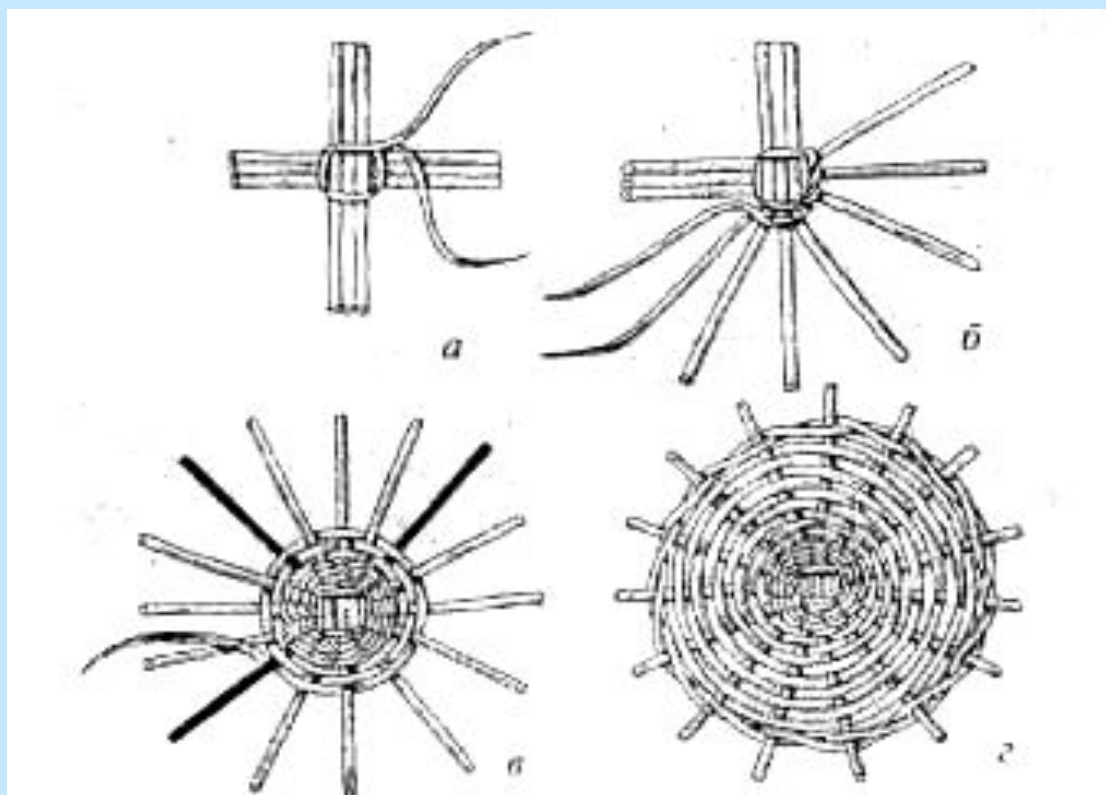

Хрестовина в стадії
ВИГОТОВЛЕННЯ

Щоб перейти до простого плетіння, необхідна непарна кількість стійок. Отже, можна поставити 1, 3, 5 тощо допоміжних стійок. На мал. показано, що було поставлено 3 допоміжні стійки. Отже, загальна кількість стійок — 15. Тепер можна перейти до простого плетіння, оскільки маємо непарну кількість стійок.

Починаємо просте плетіння з тонкого кінця, не обов'язково з того місця, де закінчилося плетіння «мотузочкою», і плетемо 4,5—5 см. Суворо стежимо за тим, щоб відстань між стійками була однакова.

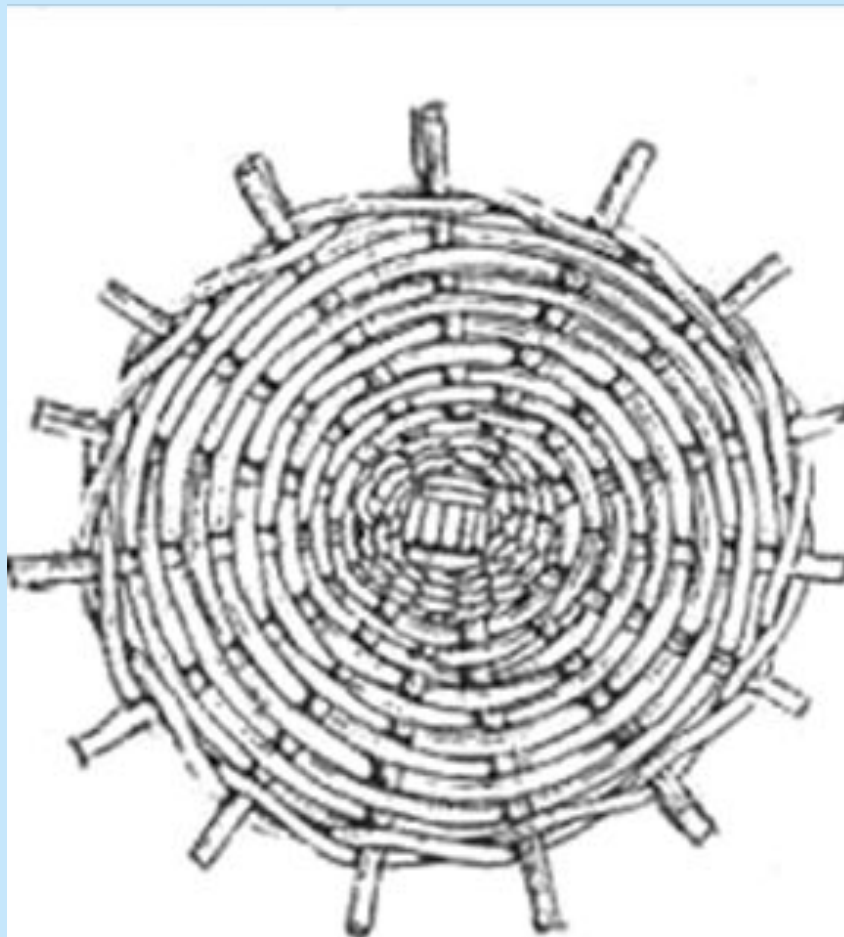
Останні два рядки виконуємо «мотузочкою» у два пруті. Закінчуємо роботу тонкими кінцями, кінці ховаємо вздовж плетіння (мал. 21г). Кінці стійок хрестовини обрізаємо від плетіння на відстані 0,2 см.

Підставка під чайник: а — б — в — г — стадії плетіння

ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП

ГОТОВИЙ ВИРІБ

КОРЕГУВАННЯ ВИРОБУ

Перевірка геометричних параметрів,
Раціональне використання матеріалів,
Перевірка технології виконання,
Перевірка охайності виконання виробу,
Наявність естетичності зовнішнього вигляду.

Дивлячись на попередні дослідження, ми робимо висновок: що виріб з лози за всіма вимогами технології плетіння, екологічна і економічна доцільність обґрунтована і дотримані естетичні показники.